

*Курінний Сергій Сергійович,
здобувач ступеня доктора філософії;
ПВНЗ «Європейський університет»*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Продовольча безпека є невід'ємною складовою економічної та національної безпеки, тому держава відіграє головну роль у забезпеченні продовольчої незалежності, виступаючи гарантом стабільності аграрного сектору та формування передумов для вільного доступу населення до якісних продуктів харчування відповідно до фізіологічних потреб, звичок та персональних уподобань попри загрози та виклики, що пов'язані зі зміною клімату, виснаженням природних ресурсів, збройними конфліктами, геополітичною нестабільністю, зростанням соціальної нерівності та процесами глобалізації.

Внаслідок активних бойових дій на території Донецької, Харківської, Херсонської, Запорізької, Чернігівської та інших областей України було знищено або серйозно пошкоджено тисячі підприємств агропромислового комплексу, виведено із ладу техніку та зруйновано інфраструктурні об'єкти, що призвело до порушення логістичних ланцюгів і зростання цін на продукти харчування.

За оцінкою Світового банку втрати сільського господарства станом на грудень 2023 року вже перевищили \$80,1 млрд [1], серед яких завдано збитки виробничим об'єктам АПК на суму \$364,5 млн. Виробники сільськогосподарської продукції лишилися значної частини трудового потенціалу, майна та доступу до земель, адже на початок 2024 року залишаються замінованими 175 тис. км² площ [2], які використовувалися для вирощування пшениці, соняшника та інших культур.

На фоні серйозних потрясінь аграрного сектору актуалізується питання ефективності державної політики, здатності інституцій та урядових структур адаптуватися до нових викликів, щоб впоратися з наслідками воєнних руйнувань, блокади портів, тимчасової втрати територій та глобальних економічних криз для забезпечення стабільного розвитку АПК і продовольчої незалежності України.

Щоб оцінити ефективність державної політики у сфері продовольчої безпеки, виявити «сильні та слабкі місця» і розробити рекомендації, направлені на покращення рівня фізичної й економічної доступності населення до продовольства, вважаємо за необхідне зосередити увагу на аналізі ключових показників і тенденцій, які впливають на продовольчу безпеку. До таких показників доцільно віднести результативність програм підтримки малозабезпечених верств населення, обсяг виробництва та експорту зернових та

олійних культур, стимулювання інновацій, рівень фінансування сільського господарства та кредитування аграріїв.

Від початку повномасштабного вторгнення держава активізувала програму адресних виплат соціально незахищеним громадянам, збільшила видатки на субсидії для оплати житлово-комунальних послуг (2024 р. – 49,9 млрд грн, 2023 р. – 37,9 млрд грн) та соціального захисту осіб з інвалідністю (2024 р. – 5,9 млрд грн, 2023 р. – 3,5 млрд грн) [3], щоб сприяти зменшенню рівня бідності та полегшити доступ найбільш вразливим групам населення до продуктів харчування. Однак за підрахунками Світового банку кількість українців, які живуть за межею бідності, попри зусилля уряду, зросла за рік на 4 %, і зараз становить 29 % від загального населення країни.

Валовий збір зернових та олійних культур в Україні за підсумками 2022 року становив 73,8 млн тонн, в 2023 році - 82 млн тонн, а цього року, за прогнозами експертів, очікується на рівні 74 млн тонн. Ситуацію ускладнює зростання площі тимчасово окупованих земель, а також шостий рік поспіль зменшення обсягів державної грошової підтримки сільського господарства (2024 р. – 4,2 млрд грн, 2023 р. – дані відсутні, 2022 — 4,6 млрд грн, 2021 - 4,5 млрд грн, 2020 – 4 млрд грн, 2019 – 5,9 млрд грн, 2018 – 6,3 млрд грн [4], що на фоні низької ефективності використання бюджетних коштів потребує більшого контролю за розподілом фінансових ресурсів.

Завдяки впровадженню заходів, направлених на підвищення обсягів експорту продукції, попри стримування країною-агресором роботи зернового коридору, блокування європейських кордонів та руйнування портової інфраструктури, в 2023 році було експортовано 67,5 млн тонн агропромислової продукції, що на 15 % більше за показник 2022 року, однак експортна виручка становила лише \$21,9 млрд, що менше показника 2022 року на 8 % [5]. Україна все ще експортує значну кількість непереробленої продукції, що призводить до втрати доданої вартості, зменшує потенційні прибутки та стає на заваді розвитку харчової промисловості.

Впродовж 2022 року більше 41 тис. аграріїв отримали безвідсотковий кредит від держави на суму 90,85 млрд грн. У 2023 році – 14 тис. господарств залучили державні банківські кредити на суму 78,8 млрд грн, а станом на червень 2024 року – 7,63 тис. аграріїв взяли позик на суму 51 млрд грн, з яких 21,3 млрд грн профінансовано державою за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %». Дані свідчать про зменшення загальної кількості аграріїв, які скористалися послугами кредитування, що вказує на можливі зміни у державній політиці аграрного сектору, небажання виробників сільськогосподарської продукції брати на себе фінансові зобов'язання через нестабільну економічну ситуацію в країні або втрату можливості отримувати та обслуговувати кредити.

Виходячи із наведених вище даних, можна констатувати, що заходи в рамках реалізації державної політики у сфері продовольчої безпеки, виявилися недостатньо ефективними, адже впродовж останніх років місце України у рейтингу Глобального індексу продовольчої безпеки лише погіршувалося (2020

р. – 54 місце, 2021 р. – 58 місце, 2022 р. – 71 місце). Тому важливо зробити відповідні висновки та комплексно підійти до формування стратегії забезпечення продовольчої безпеки. *У контексті проблематики дослідження доцільним є:*

- збільшення обсягів виробництва, підвищення якості зберігання та ефективності постачання продовольства шляхом надання фінансової допомоги виробникам агропромислової продукції, забезпечення доступу до технологій та ресурсів (включаючи матеріально-технічні, земельні, інформаційні), а також проведення роботи по збільшенню продовольчих запасів на випадок кризових ситуацій;
- полегшення доступу до продовольства завдяки підвищенню контролю за цінами на соціально важливі групи товарів, впровадженню програм соціальної підтримки малозабезпечених верств населення, а також сприяння розвитку місцевих ринків;
- розвиток сільських територій за рахунок створення додаткових робочих місць, розбудови інфраструктурних об'єктів, покращення транспортного сполучення, якості освіти та соціальних послуг;
- всестороння підтримка фермерів та середніх сільськогосподарських виробників через надання грантів та пільгових кредитів від держави, зменшення адміністративного тиску та податкового навантаження, спрощення доступу до ринків збуту, а також забезпечення належних умов для кооперації та спільного використання ресурсів.

Реалізація зазначеного можлива у разі розробки та впровадження заходів з відповідним їх відображенням у державній політиці з використанням таких механізмів як: законодавче забезпечення (розробка та вдосконалення законів і нормативних актів, які покликані регулювати діяльність у сфері продовольчої безпеки), фінансова підтримка (надання субсидій, грантів на впровадження інновацій), інфраструктурний розвиток (будівництво складів, елеваторів, логістичних центрів), міжнародне співробітництво (залучення інвестицій, обмін досвідом і технологіями), моніторинг та контроль (ефективний облік запасів, виробництва, споживання), інформаційна підтримка населення та аграріїв (проведення семінарів, надання консультацій і доступу до інформації у сфері продовольчої безпеки).

Важливо налагодити ефективну координацію та комунікацію між органами державного управління, іноземними партнерами, аграріями, інвестиційними компаніями та громадськістю, та збільшити рівень контролю за використанням державних фінансів.

Пріоритетними напрямками забезпечення продовольчої безпеки повинні стати заходи, направлені на завершення війни, яка триває на території України більше 10 років і відновлення інфраструктури, що разом із впровадженням програм державної підтримки сільського господарства та подоланням бюрократичних перешкод, які заважають розвитку аграрного сектору, може

стати передумовою для підвищення продуктивності продовольчих систем, покращення якості харчових продуктів, зниження цін та залежності від імпорту.

Список використаних джерел

1. Збитки та втрати агросектору України внаслідок повномасштабного вторгнення росії складають \$80,1 млрд. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://surl.li/uirjz> (дата звернення 09.10.2024 р.)
2. Тарас Висоцький: Український агросектор потребує підтримки для відновлення і подальшого розвитку. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/taras-vysotskyi-ukrain-skyi-ahrosektor-potrebuie-pidtrymky-dlia-vidnovlennia-i-podalshoho-rozvytku?v=664f496933a50> (дата звернення 09.10.2024 р.)
3. Уряд схвалив проект бюджету на 2024 рік. «Лівий берег» — українське інтернет-видання. URL: https://lb.ua/economics/2023/09/15/574901_uryad_shvaliv_proiekt_byudzhetu_2024.html (дата звернення 09.10.2024 р.)
4. Бюджет 2024 – яку державну підтримку заклали для агросектору? Перший аграрно-політичний сайт України. AgroPolit.com. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/1025-byudjet-2024--yaku-derjavnu-pidtrimku-zaklali-dlya-agrosektoru> (дата звернення 09.10.2024 р.)
5. Поточного рівня експорту недостатньо для вивезення врожаю 2023 року. AgroPortal.ua. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/potochnogo-rivnya-eksportu-ne-dostatno-dlya-vivezennya-vrozhayu-2023-roku> (дата звернення 09.10.2024 р.)